

ГОРБУНОВА Г.А.

ОЛЕКСАНДР СУХЕНКО: СТОРІНКИ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАНТА

У статті висвітлюються основні віхи життя та діяльності Олександра Сухенка - українського інженера, підприємця, громадського діяча, фотохудожника, який жив в різні роки у Польщі, Німеччині, Франції та Італії, а також членів його родини: батька Василя Сухенка - учасника Першої світової війни, Визвольних змагань в Україні, дружини Олександри Веги Сухенко (Кринкіної), американки російського походження.

Минуло два десятиліття, як Україна стала незалежною державою. Весь цей час наші співвітчизники відкривають для себе розпорошену по різних країнах та континентах українську діаспору. Але й сьогодні для широкого загалу громадян України історія української діаспори, передумови її виникнення, причини кожної еміграційної хвилі, складності адаптації кожного українського емігранта в нових умовах залишаються малознаними та малозрозумілими. Тому для нас важливо вивчати та висвітлювати історію української еміграції не тільки на основі сухих дат, подій, фактів, а й через пізнання долі, життєвого шляху, історії окремо взятої особи, родини. І зовсім не обов'язково для прикладу обирати постаті широко знаних, видатних українців-емігрантів. Уваги заслуговує кожен виходець з України, який, перебуваючи за межами Батьківщини, зберігає, збагачує, популяризує в інших країнах рідну мову, культуру, історію.

Саме такою маловідомою в Україні, але знаною серед українських емігрантів є постать Олександра Васильовича Сухенка - українського інженера, підприємця, громадського діяча, фотохудожника, який, до того ж, живучи в різні роки у Польщі, Німеччині, Франції та Італії, зрештою став справжнім поліглотом.

Документи (разом з ними й нагороди) Олександра Сухенка надійшли до Центрального державного архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) у 2010 р. Вони цікаві не тільки тим, що розкривають його постать. Їх доповнюють комплекси документів, фотографій, музейних предметів представників родини О.Сухенка: батька - Василя Івановича Сухенка, учасника Першої світової війни, Визвольних змагань в Україні та дружини - Олександри Веги Сухенко (Кринкіної), американки російського походження.

Після науково-технічного опрацювання вищезазначені документи утворили в ЦДАЗУ фонд особового походження 24 "Сухенко Олександр Васильович (1918-2000), інженер та громадський діяч (Італія)", до якого увійшли 77 справ, які включають в себе 325 документів.

Структура фонду, склад його документів заслуговують на особливу увагу та мають бути розглянуті в окремому науковому дослідженні. На нашу думку, перш ніж розглядати документи, необхідно детальніше ознайомитися з біографією та основними напрямками діяльності Олександра Сухенка, ім'я якого, як вже зазначалося, мало відоме в Україні.

Отож, мета даної роботи - на основі документів ЦДАЗУ висвітлити життєвий шлях О.Сухенка та окреслити основні напрями його діяльності та коло зацікавлень.

Новизна даної роботи полягає у введенні в науковий обіг нових архівних документів, які доповнюють наші знання про другу хвилю української еміграції на прикладі окремо взятої особи. Крім того, розкриваючи біографію основного героя, ми не залишаємо без уваги інших членів його родини.

Для написання даної роботи були використані виключно документи вищезазначеного фонду, складовою частиною якого є публікації про О.Сухенка та представників його родини - Л.Волянської “*Підприємець і патріот інж. О.Сухенко з Італії розповідає про свої проекти*” (“Свобода”, 1987, США), Н.Цуканової “*Возвращенец*” (“*Рыночная площадь*”, 1994, Україна). Доповнює статтю інформація про В.Сухенка, подана Я.Тинченком в його книзі “*Герої українського неба: науково-популярне видання*” (2010).

Обмежена кількість публікацій, присвячених багатогранній постаті О.Сухенка та членам його родини підтверджує актуальність даної роботи.

Олександр Васильович Сухенко народився 10 листопада 1918 р. [4, арк.1] в Києві у будинку по вул. Фундуклеївській (нині - вул. Б.Хмельницького) [12, арк.1] у родині Євгенії (з роду Красовських [4, арк.6; 12, арк.1]) та Василя Сухенків. На особливу увагу заслуговує його батько.

Василь Сухенко, який походив з родини Івана та [Тетяни] Сухенків [13, арк.1], народився 7 липня 1893 р. [14, арк.1] в Києві [36, с.147] (за іншими даними в с.Усівка [12, арк.1], тепер - Згурівський р-н, Київська обл.). Освіту здобував у Переяславській гімназії та Київському політехнічному інституті [36, с.147].

У роки Першої світової війни, пройшовши у 1915 р. навчання у школі прапорщиків та Гатчинській авіаційній школі, брав участь у бойових діях як льотчик, за що й був нагороджений орденами Святої Анни III та IV ступенів та Святого Станіслава III ступеня [36, с.147].

Навесні 1918 р. Василь Сухенко перейшов на службу в армію Української Народної Республіки та кілька років служив при штабі авіації, був льотчиком-дозорцем, брав участь в роботі української військово-технічної місії УНР у Відні, Берліні та Празі, обіймав у 1920-1923 рр. посаду коменданта групи I льотної франко-польської школи в м.Бидгощі (Польща) [36, с.147; 15, арк.1].

Заслуги В.Сухенка перед УНР були відзначені орденом Симона Петлюри [30, інв. №Кн-36, Нум-нг-5; 31, інв. №Кн-37, Нум-нг-6], відзнакою до першої річниці вбивства С.Петлюри [27, інв. №Кн-33, Нум-нг-2], відзнакою Варшавського союзу українських комбатантів [26, інв. №Кн-32, Нум-нг-1], які стали невід’ємною складовою фонду 24 “*Сухенко Олександр Васильович (1918-2000), інженер та громадський діяч (Італія)*”.

Коли Василь Сухенко у складі військових частин УНР опинився у Польщі, його дружина з маленьким сином, аби уникнути переслідувань з боку нової влади, змушена була залишити Київ та деякий час жити у родичів у Вінниці [12, арк.1]. Тільки у 1925 р. вони нелегально виїхали до Польщі, де родина нарешті об’єдналася [12, арк.1; 11, арк.3].

Олександр Сухенко зазначав, що його батько у мирний час працював у компанії “*Philips*” у Варшаві [4, арк.6], а також в одній з фірм в Голландії [11, арк.3].

Я.Тинченко, спираючись на документи фонду 5235 “*Уряд Української Народної Республіки в екзилі*” Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України зазначає, що після демобілізації у 1922 р. [36, с.147]. В.Сухенко “[...] працював інженером-електриком на різних польських підприємствах, згодом здобув освіту у Вищій Політехніці у Відні, обіймав керівні посади на різних промислових підприємствах Франції [...] Протягом 1930-1950-их років мешкав у Парижі” [36, с.147].

Останні десятиліття Василь Сухенко мешкав у Гамбурзі (Німеччина), де і помер 17 квітня 1985 р. [11, арк.3; 14, арк.1].

Повертаючись до постаті Олександра Сухенка, зазначимо, що початкову освіту він здобув у гімназії А. Міцкевича у Варшаві, а потім продовжив навчання на кафедрі авіації у Технічному університеті в Данцигу (тепер - Гданський технічний університет, Польща, 1937-1944 рр.) [4, арк.6].

Завершивши навчання в буремні роки Другої світової війни, О. Сухенко одразу поповнив лави української дивізії "Галичина" [4, арк.6]. Про це свідчать не тільки документи, а й нагороди, якими він згодом був відзначений - Воєнний хрест Української Народної Республіки до 40-ліття відродження Українських Збройних Сил [28, інв. №Кн-34, Нум-нг-3; 29, інв. №Кн-35, Нум-нг-4] та Український комбатантський хрест [32, інв. №Кн-38, Нум-нг-7].

Правда, вже у серпні 1944 р. О. Сухенко знову повернувся до навчання, яке продовжив в училищі військових перекладачів в Берліні [4, арк.6], по закінченню якого, склавши іспити з української, польської, російської, німецької мов, очолив курси з української мови [4, арк.6] вищезазначеного закладу.

В резюме Олександра Сухенка зазначено, що після закінчення Другої світової війни він став одним з ініціаторів створення Міжнародного університету в Мюнхені (International University in Munich) [4, арк.6], який був заснований при UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration - Допомога та реабілітаційна адміністрація Об'єднаних Націй) [34, с.16]. Університет діяв у 1946-1947 рр. в приміщенні Національного музею [11, арк.2]. Зазначимо, що серед студентів та викладачів університету були представники різних національностей, але третину студентів становили українці - 650 осіб [35, с.237].

Кінець 1940-х років - це час, коли розпочався новий етап в житті О. Сухенка. Починаючи з цього періоду, розглядаючи біографію О. Сухенка, ми маємо звертати увагу на його роботу як фахівця у певній галузі, на активного громадського діяча, творчу особистість, благодійника, особу з широким колом зацікавлень.

У 1947 р. Олександр Сухенко залишив Німеччину та чотири роки працював спочатку головним інженером, згодом - менеджером компанії "*L'Electricite Medicale et Industrielle*" в Парижі [4, арк.6].

Починаючи з 1951 р. він постійно жив та працював в Італії [6, арк.2], залишаючись при цьому особою без громадянства та політичним біженцем [6, арк.2]. Італійське громадянство він отримав тільки у 1977 р. [6, арк.1]. За документами, з 1956 до 1982 р. О. Сухенко був менеджером, пізніше - головним виконавчим директором компанії "*Struver italiana - Societa a responablita limitata*" [4, арк.7; 7, арк.1зв]. У 1983 р. він став співзасновником та президентом компанії "*Sital systems S. r. L.*" [8, арк.1].

З інтерв'ю, які Олександр Сухенко давав журналістам українських періодичних видань в США та Україні, відомо, що за його безпосередньої участі в Італії свого часу було встановлено близько 600 електростанцій [12, арк.1]. Коли ж він заснував своє власне підприємство "*Clear water*", що спеціалізувалося на виробництві дизель-генераторів для очищення питної води, почали надходити замовлення з Іспанії, Чилі, Перу, Колумбії, Еквадору та країн західної Африки [11, арк.3].

Маючи чималий життєвий досвід, неабиякі організаційні здібності та контакти в багатьох країнах (зокрема, з представниками української діаспори), у 1985 р. О. Сухенко очолив Представництво Державного центру УНР в екзилі в Італії [11, арк.3].

Насправді, в громадське життя українців за кордоном О. Сухенко занурився значно раніше. Живучи в Італії, він був активним членом Українського інституту Америки [4, арк.7], про що свідчить сертифікат, виданий йому 4 травня 1979 р. [5, арк.1].

Осередок українців США - Український інститут Америки - був заснований у 1948 р. [37, с.3424] Володимиром Джусом (з 1952 р. - його президент) [33, с.507]. Члени інституту, яких на початок 1980-х років було понад 200 осіб [37, с.3424], проводили культурно-освітні заходи, концерти, літературні вечори та ін., а також збирали твори українських митців.

Свого часу саме в Українському інституті Америки відбулися дві персональні фотовиставки Олександра Сухенка [4, арк.7]. Це й не дивно, адже він був творчою особистістю і фотомистецтву приділяв чимало уваги. Його персональні виставки проходили не тільки в США, а і в Німеччині (м.Мюнхен) [12, арк.1].

Після здобуття Україною незалежності, О.Сухенко, як і багато інших представників української діаспори, відвідав Батьківщину. На початку 1990-х років за сприянням Національно-мистецької фундації митрополита Андрея Шептицького, Національного музею у Львові та Музею фотомистецтва відбулася його виставка "Європа й Америка. Фотоком Олександра Сухенка (Італія, Рим)" [1, арк.3].

З документів фонду відомо, що вже у наступному, 1994 р., 119 фотографій Олександра Сухенка прибули до Києва для проведення фотовиставки "Летючий голландець" [1, арк.4].

На світлинах 1976-1983 рр. були зображені різні куточки Італії, Франції, Німеччини, США, Лівії [1, арк.4-7зв]. Доповнювали уявлення про О.Сухенка як фотохудожника його фотоальбом "Rome in locus" (1964) та каталоги виставок "A.V.Suchenko. Patte" (1978) та "Patterns places people" (1982) [1, арк.7зв]. Де саме перебувають вищезазначені твори сьогодні встановити не вдалося.

Мріяв митець заснувати в Києві фотогалерею "Київські обличчя" [12, арк.1]. Але ця мрія так і не була втілена у життя. До кінця не реалізованим залишився ще один проект Олександра Сухенка. Але перш, ніж зупинитися на ньому більш детально, доречно згадати дружину О.Сухенка - Олександру Сухенко, адже саме вона доклала чимало зусиль для втілення цього проекту у життя. До того ж її документи займають вагоме місце у фонді.

Олександра Вега Кринкіна народилася 16 серпня 1923 р. у Нью-Йорку [23, арк.2зв]. Її батьки - Давид Захарович¹ [10, арк.1зв, 2зв] та Антоніна Абрамівна Кринкіні [10, арк.1зв] - ще у 1914 р. емігрували до США [12, арк.1]. У 1944 р. О.Кринкіна закінчила Washington Square College of Arts and Science (Нью-Йорк) зі ступенем бакалавра гуманітарних наук [22, арк.1], у подальшому працювала перекладачем та редактором [23, арк.28]. У 1957 р. як перекладач брала участь в роботі Міжнародної виставки атомної електроніки, теле-, радіо- та кіноіндустрії (Рим, Італія) [23, арк.27].

Олександр Сухенко та Олександра Кринкіна побралися в Сан-Марино наприкінці 1950-х років [19, арк.1].

Починаючи з 1968 р., залишаючись громадянкою США, Олександра Сухенко працювала перекладачем у FAO при штаб-квартирі ООН в Римі (Food and agriculture organization of the united Nations in Rome - Продовольча та сільськогосподарська організація при штаб-квартирі ООН в Римі) [4, арк.6; 24, арк.1-4].

Олександра Сухенко, як і її чоловік, не обмежувалася повсякденністю. Цим пояснюється те, що в середині 1980-х років подружжя не тільки зацікавилася творчістю художника Іллі Репіна (1844-1930), а й захопилася ідеєю перекласти англійською мовою та видати окремим виданням його спогади - "Далеке близьке".

В ЦДАЗУ зосереджені листи Олександри Сухенко, в яких вона пояснювала в чому, на її думку, цінність та значення перекладу цієї книги. Вона писала, що про

І.Репіна та його творчість в англomовних країнах відомо мало, адже там майже ніхто не досліджує історію російського мистецтва другої половини ХІХ ст. Переклад його спогадів не тільки привернув би увагу до його постаті, розкрив би історію російського мистецтва того періоду, а й зробив би вагомий вклад у вивчення соціальної та політичної ситуації того періоду в Росії [17, арк.2]. Крім того, на думку подружжя, ця книга могла допомогти у пізнанні *“історії України доби царської Російської імперії”* [11, арк.3].

Оскільки Олександра Сухенко була професійним перекладачем, а Олександр Сухенко мав неабиякий природний хист до мов (зазначимо, що він окрім рідної української мови, знав російську, польську, німецьку, англійську, французьку, іспанську та італійську [4, арк.7]), з перекладом вони впоралися самостійно. Коли ж постало питання стосовно видання англomовного варіанту мемуарів, з’явилися складності.

Олександра Сухенко подала заяву до Національного фонду розвитку гуманітарних наук (National endowment for the humanities, Вашингтон, США) на отримання гранту для видання книги І.Репіна *“Далеке близьке”* [17, арк.2].

Протягом 1987-1990 рр. тривала співпраця родини Сухенків з Мартою Богачевською-Хомяк - науковцем, керівником дослідницьких програм Національного фонду сприяння гуманітарним наукам [18, арк.1-13; 21, арк.1-8]. Саме вона порадила до основного тексту перекладу додати передмову та анотації, написані фахівцями в таких галузях знань, як історія мистецтв, літературознавство, мовознавство та лінгвістика [17, арк.2, 15]. Це, а також той факт, що до даної праці необхідно було додати схвальні відгуки від восьми науковців [17, арк.5], змусило Олександру та Олександра Сухенків звертатися до багатьох фахівців.

З документів даного фонду відомо про листування Сухенків з Ренатою Холод (кафедра історії мистецтв Пенсільванського університету) [17, арк.1, 5; 20, арк.1], Богданом Будуровичем (кафедра слов’янських мов та літератури Університету в Торонто) [17, арк.15-16], Мирославою Мудрак-Цискевич (кафедра історії мистецтв Університету в Огайо) [20, арк.1, 7, 8], Романою Багрій-Пікулик (кафедра вивчення мов, літератури та лінгвістики Університету в Йорку) [20, арк.3; 21, арк.4] та ін.

Нерідко у відповідь на звернення про співпрацю Сухенки отримували обґрунтовані відмови. Але майже кожен, хто відмовлявся від написання відгуків чи анотацій на переклад книги, давав рекомендації, до кого звернутися з цього приводу. Як от Р.Багрій-Пікулик порадила таких літературознавців та мовознавців Університету в Торонто, як Джордж Луцький, Богдан Будурович, Доллі Фергусон, Уляна Пасічник [20, арк.3].

Робота, до якої були залучені науковці США та Канади, так і не була завершена. В листі від 24 лютого 1989 р. директор відділу науково-дослідних програм Національного фонду сприяння гуманітарним наукам Р.Екман повідомив О.Сухенко про відмову у наданні гранту на фінансування видання перекладу книги І.Репіна *“Далеке близьке”* [25, арк.1].

На сьогодні частина примірника тексту перекладу спогадів видатного митця є складовою фонду О.Сухенка [2, 42 арк.]. Там же зосереджено листування подружжя Сухенків щодо підготовки до видання перекладу книги І.Репіна *“Далеке близьке”*.

З документів того самого фонду - листів Ф.Сисина та О.Процик відомо, що у 1987 р., в той самий час, як велася робота над перекладом книги І.Репіна *“Далеке близьке”*, О.Сухенко подарував Бібліотеці Українського науково-дослідного інституту Гарвардського університету книгу Я.Н.Черновського *“Україна і Запоріжжя”* (повна оригінальна назва - *“Ukraina i Zaporozze, czyli Historya kozakow*

od pojawienia sie ich w dziejach, do czasu ostatecznego przylaczenia do Rossyi napisana”), видану у Варшаві в 1854 р. [3, арк.1-2].

Заключним, але не менш активним, ніж попередні, етапом життя О.Сухенка можна назвати 1990-ті роки - час, коли Україна стала незалежною державою і герої нашого дослідження багато часу проводив у рідному місті Києві, очолюючи представництво німецької фірми “Heinzmann” - “Heinzmann-Kiev” [9, 15 арк.; 12, арк.1].

На жаль, на даному етапі не вдалося встановити точну дату та місце смерті О.Сухенка чи його дружини. За свідченнями знайомих, у 1990-х роках Олександра Сухенко переїхала до Франції, у м.Біарріц, де й померла у 1999 р., Олександр Сухенко помер у 2000 р. [записано зі слів Т.П.Нікітіної].

Таким чином, на основі документів ЦДАЗУ ми ознайомилися з основними віхами життя та діяльності Олександра Сухенка - непересічної постаті серед тих українських емігрантів, які, перебуваючи за межами Батьківщини, зберігали, збагачували та популяризували її культурну спадщину в інших країнах.

Примітки

¹Кринкін Д.З. - юрист за фахом, понад чверть століття редагував газету “Русский голос” (США). У 1959 р., на запрошення Союзу радянських літераторів, не дивлячись на хворобу, відвідав СРСР. Під час подорожі стан його здоров’я різко погіршився і Д.З.Кринкін помер. Похований на цвинтарі Новодівочого монастиря у Москві.

1. Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ), ф.24 “Сухенко Олександр Васильович (1918-2000), інженер та громадський діяч (Італія)”, оп.1, спр.1, 7 арк.

2. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.5, 42 арк.

3. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.8, 3 арк.

4. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.12, 10 арк.

5. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.14, 1 арк.

6. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.15, 3 арк.

7. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.17, 4 арк.

8. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.18, 4 арк.

9. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.19, 15 арк.

10. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.20, 8 арк.

11. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.33, 2 арк.

12. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.34, 1 арк.

13. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.36, 1 арк.

14. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.37, 1 арк.

15. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.38, 11 арк.

16. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.42, 1 арк.

17. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.45, 31 арк.

18. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.46, 17 арк.

19. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.47, 1 арк.

20. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.49, 18 арк.

21. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.50, 9 арк.

22. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.61, 1 арк.

23. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.62, 30 арк.

24. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.63, 5 арк.

25. ЦДАЗУ, ф.24, оп.1, спр.66, 5 арк.

26. ЦДАЗУ, муз.ф., інв. №Кн-32; Нум-нг-1.

27. ЦДАЗУ, муз.ф., інв. №Кн-33; Нум-нг-2.

28. ЦДАЗУ, муз.ф., інв. №Кн-34; Нум-нг-3.

29. ЦДАЗУ, муз.ф., інв. №Кн-35; Нум-нг-4.

30. ЦДАЗУ, муз.ф., інв. №Кн-36; Нум-нг-5.

31. ЦДАЗУ, муз.ф., інв. №Кн-37; Нум-нг-6.

32. ЦДАЗУ, муз.ф., інв. №Кн-38; Нум-нг-7.

33. Джус Володимир // Енциклопедія українознавства / голов. ред. В.Кубійович. - Париж-Нью-Йорк: Молоде життя, 1955-57. - Т.ІІ/2. - С.507.
34. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. 1945-1951. - Мюнхен, 1985. - Т.1. - 432 с.
35. Різничок С. Історія заснування та діяльність фармацевтичного факультету Українського технічно господарського інституту в Мюнхені (1947-1952) як наступника фармацевтичного факультету медико-природничих фахових курсів у Львові (1942-1944) // Вісник Львів. ун-ту. Серія педаг. - 2010. - Вип.26. - С.236-245.
36. Тинченко Я. Герої українського неба: науково-популярне видання. - К.: Темпора, 2010. - 200 с.
37. Український інститут Америки // Енциклопедія українознавства / голов. ред. В.Кубійович. - Париж-Нью-Йорк: Молоде життя, 1980. - Т.ІІ/9. - С.3424.

Горбунова Г.А. Александр Сухенко: сраницы жизни украинского эмигранта

В статье освещаются основные этапы жизни и деятельности Александра Сухенко - украинского инженера, предпринимателя, общественного деятеля, фотохудожника, который жил, в разное время в Польше, Германии, Франции и Италии, а также членов его семьи: отца Василия Сухенко - участника Первой мировой войны, Освободительного движения в Украине, супруги Александры Вегги Сухенко (Крынкиной), американки русского происхождения.

Gorbunova G.A. Alexander Sukhenko: the pages of life of the Ukrainian emigrant

The article clears up the major landmarks of life and work of Alexander Sukhenko - the Ukrainian engineer, entrepreneur, public figure, photographer, who lived in different years in Poland, Germany, France and Italy, it also clears up the major landmarks of life of the members of his family: his father Vasyl Sukhenko - the participant of the First World War and the Liberation Struggle in Ukraine, and his wife Alexandra Vega Sukhenko (Krinkina), the American of the Russian origin.

Отримано 03.09.2012